

KROWA (139) sb f

o oraz a jasne.

sg N krowa (27). ◇ G krowy (15). ◇ D krowie (3). ◇ A krowę (21). ◇ I krową (1). ◇ pl N krowy (13). ◇ G krów (34); -ów (2) -(o)w (32). ◇ D krowom (3) *RejŁas*, *GostGosp*, *KlonWor*, *krowām* (1) *RejZwierz*. ◇ A krowy (15). ◇ I krowami (3). ◇ du A (cum nm) krowie (3) *BibRadz* 1.Reg 6/7, 10; *BielKron* 63.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

zool. Dojrzała płciowo samica bydła domowego (*Bos taurus* L.); *vacca* *Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Calag*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; (139) : *ZapWar* 1516 nr 2139, 1528 nr 2465; *Murm* 39; *Vacca*: *Kue*. *Krowa*. *Mymer*¹ 27; *HistJóz* B, Bv, B2 [2 r.]; *BartBydg* 20b; *FalZioł* +6v, 138d; Czemu krowa nad inŹe bydło więcey mleka miewa. *GlabGad* D7v, C8; *March*² Dv; *LibMal* 1544/86 [4 r.], 89v [2 r.]; Źeby im Źadna czarownicza krow niemogła wczarować/ ani mleka odiać. *LudWieś* B3v, B3v; *RejWiz* 61v, 70, 192v; *BibRadz* Num 19/5, 6, 1.Reg 6/12, 14, *Is* 11/7; *OrzRozm* S3v, T [3 r.]; Iuno [...] ná krowę puściłá chrobaczka gieska który iá Źarł *BielKron* 20v, 16v, 20v [2 r.], 21, 63 [4 r.], 136v; *Bos foetavit*, *Krowá* lie ocieliła. *Mącz* 133c; *Mulgere vaccas*, *Doić* krowy. *Mącz* 235c, 41c, 235c [2 r.], 471c; iákies dziwne ziołá ná thy wymyŹlone Źwięta Źwięćili [...] w ogony krowom y Źkápam wiáŹáli *RejPos* 304v; *RejZwierc* 33v, 262v; *BudBib* Gen 41/2, 3 [2 r.], 4 [2 r.], 18, 19, 20 [2 r.]; *Calag* 319a; *SkarŹyw* 571 [2 r.]; *Calep* 1098a; Źiemiánin/ niechowałby krowy/ gdyby mu złoty ch trŹydziesć do roku nie wczyniła/ A czymŹe to? tym iŹ mleko/ y to co z mleká bywa do Gdańská poŹyła. *GórnRozm* M; *Pokrzywy* [...] krowom bárzo dobre. *GostGosp* 126, 138; *KlonWor* 7.

W połączeniu z przymiotnikiem określającym maść [w tym: *czyrwona* (4), *płowa* (4), *czarna* (1), *pstra* (1); w tym: *krowa* + *przymiotnik* (9), *przymiotnik* + *krowa* (1)] (10): Iakom ya nyeszayul Crowy płowey szpolya Gawlthem [!] *ZapWar* 1506 nr 2034; *anym* wzyał yemv [...] trzech krov czerwonych szczyelanthy *ZapWar* 1526 nr 2346, 1505 nr 1963, 1508 nr 1962, 1543 nr 2506; *BibRadz* Num 19 arg, 2; máiać ná práwey Źtronie wołu y krowę czarne/ á ná lewey koniá y kláczę. *BielKron* 275; *CzechRozm* 266; *Rycerz* od lálá pŹtrey krowie zábiega *BielSjem* 7.

W połączeniach szeregowych (23): yakom ya nyezabrala ymyenya rvshayaczego tho yesth wolow crow owycz sfyny *ZapWar* 1530 nr 2390, 1528 nr 2422; wŹchithko domowŹtwo. Iako konye, woli, krowi, owcze, y kozy [...] zoŹtawil *MetrKor* 59/77, 40/813; *FalZioł* V 64; *LibLeg* 6/118v, 11/97v [2 r.], 98; Wołow theŹ krow wieprzow/ y inŹzego bydłá w niezliczney wielkoŹci s sobá wiedzli. *HistAl* H5; *Leop* Gen 15/7; *RejZwierz* 137; *BibRadz* Num 18/17, *Deut* 28/18; *OrzRozm* S4v; *Pecus* [...] Bydłę/ WŹelákies zwierzę którego człowiek vŹiwa yáko wól/ krowá/ kón/ Owca/ Ofieł/ kózá/ etc. *Mącz* 286a; *RejZwierc* 91v; *BudBib* Gen 32/15; S Strony Bydla Z obu stron dobrze są rozdzielieni, Końmi, wolami, Krowami, Owcami, Swiniami. etc *ZapKościer* 1580/7, 1582/45v, 1583/54; *GostGosp* 42; LecŹ do tego złodŹieyŹtwa/ y woły/ y krowy/ Konie/ Muły/ OŹłowie/ dobytek domowy/ Báwoły/ owce/ kozy/ y Źwinie naleŹą/ Ktore z domu y do dom przed PáŹterzem bieŹą. *KlonWor* 25.

W porównaniach (7): drudzy płácać piwo iáko krowy rycŹą. *RejWiz* 67; *BielKron* 295; *Mącz* 449b; Ktory koń iáko krowá álbo iáko łárná poŹlednimi nogámi chodŹi/ then rad dobrze Źkacze/ y rychłó

biega. *SienLek* 187; Nie iáko krowá [*masz żyw być*]/ co obiady fie cikuty á odawfy fie iáko bęben zdechnie *RejZwierc* 160, 142, 146v.

W charakterystycznych połączeniach: krowa chuda (na ciele) (4), ciała tłustego, cudna (5), piękna, pięknego pojrzenia, szpetna (na pojrzenie a. na pozor) (5), szczupła (ciałem) (2), tłusta (na ciele) (7); krowa się cieli, ryczy; krowę doić (2); udoj od krow.

Przysłowia: Ten ktory fwą krowę doi/ ten nátárgu nyepoftoi. *March*¹ A3v.

Iuż fie nań przypufzczáią o káżdą rzecz z gołá/ A onby nie rozładził ledwe s krową wołá. *RejWiz* 97.

Wyrażenia: »krowy betawańskie« = *cielce Bet-Awen* [*Bet-Awen* = *dom nicości, pogardliwa nazwa na Betel* (= *Dom Boga*), *miejsce zakazanego kultu*] (1): Krowy Betawańskie [*Vaccas Bethaven*] chwálili obywathele Sámariyfy: y plákał nád nym (to ieft cílcem) lud ie⁸⁰ *Leop Os* 10/5.

»krowa cielna, cielista, bydłem chodząca« = *krowa ciężarna; horda Mącz, Calep; forda a. praegnans bos Cn* (1 : 1 : 1): Tenedowie [*chwalili*] Krowę cielną *BielKron* 24; Horda, Krowá bydłem chodząca. *Mącz* 158a; Horda – Krowa czeliłta. *Calep* 488a.

»krowa od cieląt, cielna, ocielona« = *krowa wkrótce po ocieleniu* (2 : 1 : 1): wziáwfy dwie krowie od cieláth [*duas vaccas lactantes*] záprzegli ie w woz/ zámknáwfy cielétá ich w domu. *BibRadz* 1.Reg 6/10, 1.Reg 6/7; záprzegli dwie krowie cielne [*duas vaccas, quae laetabant vitulos Vulg* 1.Reg 6/10] *BielKron* 63; Forda – Krowa oczieliona. *Calep* 429a.

»krowa dojna« (2): Od krow doynych z cieléty/ máią Dworki nabiał wydáwác *GostGosp* 118, 118.

»jałowa krowa« = *krowa nieplodna; taura Cn* (1): Taura, Yáłowa krowá. *Mącz* 441c.

»młoda krowa« = *krowa, która nie rodziła jeszcze cieląt; iuvenca, iunix Cn* (1): Iuvenca, Młoda krowá która yuż bydło bierze/ yáłowicá. *Mącz* 179c.

»krowa pierwastka« = *krowa po pierwszym ocieleniu* (1): V ludzi mądrych y rządnych nie chowáią krow pierwałtek cieląt *GostGosp* 118.

»krowa płodna« (1): O Krowy płodne ma Dworká baczyć/ y ftárác fie/ áby zówże bydlnik w oborze był porządny dla bydłá *GostGosp* 116.

Szereg: »woł, (i, albo, ani) krowa« [*w tym: w pl* (6)] (12): *ZapWar* 1504 nr 1956 [2 r.]; *Murm* 39; Nie da wołu áni krowy *BielKom* A4v; pólpolity lud iada ryby/ ptaki/ wołow áni krow nie iadáią *BielKron* 453v, 275, 378v, 381v [2 r.]; *RejZwierc* 158v; Szácuia woły, krowy, *mutones, aucae*, żołniérzkim targiem. *SarnStat* 439; *KlonWor* 22. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 11 r.]

W przen bibl. (2) : iednák to chude klépy/ onc choć tłúftsze krowy/ to ieft fekty Hufówfká/ Luterfká/ Kálwińfká y infze z nich fplodzone/ poiádly y potrawiły. *PowodPr* 34.

W porównaniu (1): Sekty Nowokrzczeńskie iáko chude krowj wjiádly tłúftsze/ to ieft fekty Luterfkie: etc. *PowodPr* 34 marg.